

Tako se z izdajanjem slikanic začeta ukvarjati založbi DDU Univerzum (slikaniška zbirka Ringaraja 1980–1985) in Prešernova družba (1985–); založba Borec/Mladika začne ob Kurirčkovi torbici izdajati slikaniško zbirko Planika (1987–), usahneta pa Kurirčkova zgodovinska slikanica in Kurirčkova slikanica; prav tako usahne slikaniška zbirka Lastovke pri Partizanski knjigi.

Devetdeseta leta in čas po letu 2000 je obdobje velikih sprememb na slovenski slikaniški sceni: nekatere založbe izginejo in z njimi tudi njihova slikaniška ponudba/ produkcija. Druge založbe vztrajajo z občasnimi slikaniškimi izdajami, tako Prešernova družba, Domus, Mladika (ob zbirki Planika še slikaniška zbirka Pikapolonica 1993–), Mohorjeva družba idr.

Pri založbi Mladinska knjiga so nekatere slikaniške knjižne zbirke usahnile (Mala slikanica, Levi devžej, Pedenjped živi do leta 1994), do leta 1994 zdrži Pedenjpedov vrtiljak (1990–1994); Čebelica vztraja ob utečenih zbirkah Velike slikanice in Cicibanov vrtiljak ter ob novi slikaniški zbirki Žlabudron (1998–).

Prvič na Slovenskem dobi besedni ustvarjalec (Svetlana Makarovič) svojo lastno (pretežno) slikaniško knjižno zbirko (Svetlanovčki 1995–, založba Mladinska knjiga). Prvič na Slovenskem se pojavi za slikanice specializirana založba: Epta, Založba najlepših slikanic (1992–). Prenekatera mlajša ali celo komaj rojena založba hiti s posamičnimi slikaniškimi izdajami oz. slikaniškimi zbirkami nagovarjati otroke v predbralnem in začetnem bralnem obdobju: Kres, Karantanija, Educy, Debora, Didakta, Učila, Grlica, Pozoj, revija Galeb/ Novi Matajur, Otroška knjiga Oka idr.

Danes je na Slovenskem slikaniška ponudba po obsegu izjemna. Toda prevladujejo slovenski natisi tujih slikanic. Zato so toliko bolj pomembne slikaniške zbirke, ki vzdržujejo slovensko slikaniško provenienco bodisi z izvirnostjo teksta bodisi z izvirnostjo ilustracij ali s slovenskim avtorstvom obeh deležev, likovnega in tekstovnega.

Poudarek na slovenskem (so)avtorstvu pa zdržema že pol stoletja ohranja tudi Čebelica, kar ji vzdržuje ugled, ki ga kot slikaniška zbirka z najdaljšo dobo izhajanja na Slovenskem vsekakor tudi zasluži.

Tilka Jamnik
Ljubljana

V LITERATURO NA KRILIH ČEBELIC IN SINJIH GALEBOV

Zbirka Čebelica

Zbirka Čebelica je začela izhajati leta 1953 pri Mladinski knjigi. Njena prva urednica Kristina Brenkova je izbrala zbirki tudi ime:

»Tako kot je nekoč Kranjska čbelica pomenila rojstvo slovenske umetne besede, je Čebelica od leta 1953 opravila veliko poslanstvo: poslanstvo prvega stika s tiskano besedo, z

domišljijsko močjo kratke zgodbe, pravljice, pripovedi, ljudske in umetne pesmi, poljudno-znanstvenih zapisov, prevodov iz svetovne književnosti itd.«¹

Zbirka Čebelica je namenjena otroku od 3.– 4. leta in vse do nekako 9. leta starosti. Pred tem obdobjem je otrok v t.i. predjezikovnem obdobju, ko ob fizičnem in psihičnem ugodju ob govorjeni besedi (bibanke, uspavanke ipd.) doživi praestetski doživljaj. V starosti od 1. do 2. leta mu ponudimo prve knjige, toda to so mehke knjige igrache, leporello in kartonke. Knjižice iz zbirke Čebelica pa predstavljajo tisto stopnjo otroške slikanice, s katero se otroku odpre razsežni svet slikanice kot prve knjige s tankimi listi in pomeni zahtevnejšo stopnjo otroške slikanice zaradi zunanje podobe in predvsem zaradi doživljajske zahtevnosti, ki ustreza otrokovemu razvojnemu t. i. **pravljичnemu obdobju**, v katerem se vsakdanji realni svet pridruži nevsakdanjemu, čudežnemu, oba pa tvorita tipično otroški pogled na svet. Čebelice sodijo v tip klasične slikanice, v kateri se v enakovrednem prostorskem razmerju menjavata celostransko besedilo in celostranska slika.

Izbor besedil v Čebelici je tak, da daje (v)pogled v slovenski, evropski in svetovni prostor sodobne leposlovne slikanice. Približno petina Čebelic obsega poezijo, ostale prozo, dramskih besedil ni. Dobra polovica Čebelic je izvorno slovenskih ljudskih in avtorskih besedil, druga polovica je tujih. Četrtnina vseh besedil je ljudskega izvora. Najbolj pogoste so pravljice bratov Grimm in besedila Franceta Bevka; po štirikrat so izšle naslednje pravljice: Dragotin Kette, *Šivilja in škarjice*, Karel Erben, *Lonček, kuhaj!* in ruska pravljica *Trije medvedi*.

Nekaj Čebelic prinaša tudi besedo o avtorju in delu, tako da se otrok v Čebelicah že v zgodnjem bralnem obdobju sreča tudi s posebnim tipom besedila, ki ga bo kasneje znal uvrstiti med literarnoteoretične komentarje različnih vrst. V zbirki je izšlo tudi nekaj poučnih knjig (v zgodnjem obdobju, ko v Sloveniji še niso izhajale poučne knjige za otroke), tako da se otrok v Čebelicah že v zgodnjem bralnem obdobju sreča tudi z neumetnostnimi, pragmatičnimi, informacijskimi besedili.

Čebelica je torej primerna za družinsko branje, ko v predbralnem obdobju otroku pravljico pripoveduje ali bere mati ali kdo drug od družinskih članov, estetski doživljaj se povezuje z zadovoljevanjem otrokove potrebe po varnosti in pripadnosti. Čebelice beremo tudi vzgojitelji v vrtcu in knjižničarji v knjižnici; uporabljamo jih pri pravljичnih urah, igralnih urah s knjigo, za branje pred spanjem in na deževen dan, iz njih zastavljamo pravljичne uganke ... uporabljamo jih pri vseh bibliopedagoških oblikah, ki smo jih razvili za otroke v predbralnem obdobju, pri vseh pa je bistveno, da odrasli bere ali pripoveduje, otrok ob poslušanju opazuje ilustracijo, otrok in odrasli se pogovarjata o besedilu in ilustraciji ... Takšno živo posredovanje spodbuja otrokovo literarnoestetsko dojemljivost, kar je mogoče še poglobiti z različnimi pred-, med- in pobralnimi dejavnostmi.

Pravljica je otroku v prvem triletju osnovne šole najpomembnejša literarna zvrst.

¹ Tako sta o knjižni zbirki Čebelica ob štirideseti obletnici ustanovitve založbe Mladinska knjiga povedala njena dva urednika – Kristina Brenk in Niko Grafenauer. V: Miroslava Gregl – Hrstič: *Uredniški koncept »Knjižnice Čebelica« (1974–1993) kot se kaže v tematiki oz. esteskem in pedagoškem odnosu*: diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnost. 1995.

Poleg pravljic otrok doživlja in spoznava tudi druge literarne zvrsti in žanrsko zelo raznolika besedila. Potrebna je bogata ponudba kakovostnih pravljic in drugih besedil, kakršno vsa leta prinaša (dolgo edina) zbirka Čebelica. Čebelice so torej prve prave knjige, ki otroka ob obravnavi umetnostnih besedil v berilu motivirajo za branje, osmišljajo njegovo učenje branja. Otrok zaradi ilustracij »bere« slikanice – podobno kot že vse od zgodnjega predbralnega obdobja – tudi v nižjih razredih osnovne šole in so mu v veliko pomoč pri drsnem vstopu v branje. Najbolj je otrok motiviran za branje tistih besedil, ki jih pozna oz. pozna ugodje ob tem, ko so mu v predšolskem obdobju brali odrasli. Ko otrok šele usvaja tehniko in različne strategije branja in mu je estetski užitek ob neznanih besedilih pogosto še odvzet, znane knjižice iz zbirke Čebelice, ki so mu jih prej brali odrasli, lahko bere z večjim navdušenjem in pogumom.

Nekaj časa je bila Čebelica edina zbirka, namenjena otrokom v pravljličnem obdobju, in je s svojimi knjižicami sama opravljala **poslanstvo prvega stika s tiskano besedo**. Format zbirke predstavlja le povsem formalno zunanjo lastnost, ki lahko otroka v nekem trenutku pritegne bolj ali manj, kot npr. knjige iz zbirke Velike slikanice (ob tem je zanimivo, da nekatera besedila z istimi ilustracijami izidejo tako v zbirki Čebelica kot v zbirki Velike slikanice). Uredniški koncept, usmeritev in namen zbirke Čebelica ostajajo nespremenjeni: ponuditi želi literaturo mlademu bralcu, ki je razvojnopsihološko v pravljličnem obdobju (3 – 9 let), ko mu je igra temeljno doživljajsko in kulturno določilo njegovega razmerja do sveta in v katerem pravljice ustrezajo njegovemu dožemanju samega sebe in sveta.

Za stoto številko knjižnice (Čebelice) je Ela Peroci napisala:

To so čebelice in Čebelice.

Prve čebelice, tiste z majhno začetnico zapisane, nabirajo med. Spomladi, ko sonce ogreje travnik in se odprejo prvi cvetovi, pridejo iz svojih panjev. Spuščajo se s cveta na cvet, potapljajo se v sladke cvetne vonjave in srkajo iz cvetov sladke sokove.

Ali je to pravljica?

Ne. To je samo misel na čebelice in na sladki med, ki so ga nabrale in se nam poci do bradi, ko ga ližemo in jemo s kruhom.

Druge čebelice, tiste, ki so zapisane z veliko začetnico, vam pripovedujejo pravljice, kajti to so majhne knjige. Vsi jih poznate.

Čebelic je veliko in pravljic je veliko.

Zbirka Sinji galeb

Leta 1952 je založba Mladinska knjiga začela izdajati novo knjižno zbirko, namenjeno mladim bralcem od 10. leta naprej. Tedaj je primanjkovalo branja za bralce te starosti. Njen prvi urednik Ivan Minatti je povedal:

»Že ime zbirke pove, da smo želeli izbrati vrsto knjig, ki bi bile tako dobre in tako priljubljene, kot je bila Seliškarjeva Bratovščina, po kateri so posneli na Hrvaškem barvni film, pri nas pa TV nadaljevanko.«²

² M(arija) K(ovačič): *20 let knjižnice Sinji galeb*. Pionirski list 1972/73, št. 4, str. 12.

Največji bralni interes dečkov in deklic te starosti velja brez dvoma pustolovskim zgodbam, kar je logično nadaljevanje bralnega razvoja, saj v marsikaterem pogledu spominja na pravljice. V obeh vrstah literature je osrednja figura junak, ki praviloma zmaga oz. doseže svoj cilj. Z njim se mladi bralec identificira. Literarni junak mu vliva pogum in upanje, da bo tudi sam v realnem svetu, ki mu postavlja na pot mnoge, z njegove perspektive nepremagljive ovire, podobno uspešen. V literaturi vadi opazovanje in razumevanje tujega duhovnega in čustvenega življenja. Literatura mu pomeni tudi že sprostitev po napornem šolskem življenju in vsakodnevnem dogajanju sploh.

V t. i. **robinzonski dobi** (med 9. in 11./12. letom) se otroci zanimajo za knjige, ki pripovedujejo o resničnih dogodkih. Všeč so jim potopisi, zgodbe o odkritjih, raziskovanjih, pustolovske zgodbe, zgodbe iz šolskega okolja. Všeč so jim besedila, kjer ne nastopa le posamični junak, pač pa družčina, bratovščina. V tej dobi opažamo raznovrstne interese, vendar je za vse skupno navdušenje za junaške značaje, ki se še bolj pokaže v naslednji – junaški dobi (od 12. do 15. leta). Če se je mladi bralec v prejšnji dobi zanimal za junaka, ki je praktičen, pameten in iznajdljiv, se zdaj nagiba k idealnemu junaku, ki je predvsem plemenit in moralen, neustrašen in pogumen. V dobi adolescence otrok išče samega sebe, ustvarja si samopodobo, začena se potrjevati v svetu zunaj sebe, zato pogosto zaide v konfliktno situacijo. Identifikacija z junakom, ki ima zmeraj prav, ki ravna zmeraj iz najplemenitejših nagibov in ki zmeraj zmaga, ga utrjuje v veri, da je na pravi poti in da položaj upornih ni brezupen.

To je tudi faza iskanja senzacij. Zelo važen motiv za branje v tej dobi je zato neke vrste hrepenenje po »zaresnem«, velikem življenju. Otroci bi radi čimprej odrasli, njihov otroški svet se jim zdi premajhen, v njem se počutijo utesnjene. Biti odrasel, pomeni zanje »biti svoboden«, imeti »neomejene možnosti«, doživljati same zanimive dogodivščine in pustolovščine. Fantje bi radi čimprej postali takšni, kot so literarni junaki v pustolovskih knjigah: pametni, hrabri, iznajdljivi, sposobni suvereno obvladati vsako situacijo. Tudi sami želijo raziskovati zanimiva področja tehnike ali nova geografska ozemlja, osvajati nove dežele, doživljati nevarne pustolovščine. Dekleta hrepenijo po pravem, resničnem življenju, pri čemer mislijo predvsem na »velika« ljubezenska čustva, ki jih smejo doživljati odrasli. Poleg napete, zabavne, informacijske polne literature nekateri bralci te starosti kažejo interes za fantastične pripovedi.

Besedila, ki izhajajo v zbirki Sinji galeb, so ustezna bralnim interesom otrok od 10. leta dalje. Ob zgoraj naštetih značilnostih v bralnem razvoju otrok te starosti bi lahko nanizali posamezne naslove iz zbirke, saj v njej izhajajo povesti, živalske zgodbe, fantastične in zgodovinske povesti, črtice. Med njimi so najboljša dela iz zakladnice svetovne in domače mladinske književnosti, starejše in sodobne. Sinji galeb je nekajkrat vključil tudi pesmi; dramskih besedil ni.

Mladi bralci v tem obdobju praviloma berejo sami, vendar si izmenjujejo mnenja o prebranem, mnenja vrstnikov so celo najbolj pomembna. Zato učitelji in knjižničarji svetujemo/ priporočamo knjige zelo spretno, najraje tako, da organiziramo pogovore o knjigah, debatne bralne klube, pripravljamo kvize, različne razstave in med njimi razstave Moja najljubša knjiga.

Navedimo samo najvišje uvrščene knjige z razstav Moja najljubša knjiga, ki so jo postavljali mladi bralci v Pionirski knjižnici v Ljubljani v letih 1974/75

– 1994/95, torej pred obdobjem, ko je zelo porasla ponudba knjig za to starostno obdobje tudi pri drugih slovenskih založbah.

Videti je, da so skoraj vse knjige izšle v zbirki Sinji galeb (kasneje so bile ponatisnjene v zbirkah Zlata knjiga, Biseri idr.). Prva številka je vrstni red na lestvici (od najvišje uvrščene, 148-krat izbrane knjige, navzdol):

- 148 Erich Kästner: *Dvojčici*, Sinji galeb, št. 138
- 147 Adam Bahdaj: *Pozor, črna marela!* Sinji galeb, št. 122
- 97 Erich Kästner: *Emil in detektivi*, Sinji galeb, št. 126
- 85 Erich Knjight: *Lassie se vrača*, Sinji galeb, št. 4 (Biseri, Zlata knjiga)
- 81 Erich Kästner: *35. maj*, Sinji galeb, št. 65
- 81 Erich Kästner: *Pikica in Tonček*, Sinji galeb, št. 28
- 80 Brane Dolinar: *Dvojne počitnice*, Sinji galeb, št. 58 (Biseri, Zlata knjiga)
- 70 Anton Ingolič: *Tajno društvo PGC*, Sinji galeb, št. 53
- 64 France Bevk: *Lukey in njegov škorec*, Sinji galeb, št. 74
- 59 Mark Twain: *Prigode Huckleberryja Finna*, Sinji galeb, št. 82, 83
- 58 Astrid Lindgren: *Detektivski mojster Blomquist*, Sinji galeb, št. 225
- 56 Angelo Cerkvenc: *Ovčar Runo*, Sinji galeb, št. 79
- 51 Janez Jalen: *Bobri*, Sinji galeb, št. 34, 35, 36.
- 51 Branka Jurca: *Vohljači in prepovedane skrivnosti*, Sinji galeb, št. 117
- 50 Tone Seliškar: *Bratovščina Sinjega galeba*, Sinji galeb, št. 2.

Vmes – med literarnimi deli, ki so izšla v zbirki Sinji galeb – so le naslednja literarna dela: Astrid Lindgren, *Pika Nogavička*, ki je izšla v zbirkah Cicibanova knjižnica in Zlata knjiga in je bila izbrana 67-krat, ter posamezni naslovi zbranih del Franceta Bevka in posamezni naslovi Ericha Kästnerja.)

Naj sklenem z odlomkom iz *Bratovščine Sinjega galeba* Toneta Seliškarja, ki nazorno upoveduje, kaj mladi bralci, stari nad 10 let, iščejo v literaturi in kaj jim zbirka Sinji galeb s svojim izborom literarnih del ves čas tudi prinaša.

A tu ste tovariši, moji prijatelji! Bodite mi posadka! Posadka »Sinjega galeba«! Naj bo to »Galeb« od nas vseh! Vsi ga bomo čuvali, vsi skupaj oskrbovali, vsi skupaj jadrali na njem ... Lepa posadka za »Sinjega galeba«! Ko se bomo vračali z lova, bodo govorili: »Oho, 'Sinji galeb' je pristal. Poglejte si no brhko posadko!«

Fantje so kar usta odpirali. Hej, to jim je bilo všeč! Nihče ni vedel, kaj bi dejal, kar molčali so in hlipali od navdušenja ...

(...) zatopili so se v nove sanje. Na vse obraze je legla slovesnost, možatost in vsak se je zavedal, da je silno pomemben, in kar tekmovali so, kdo bi čim lepše naslikal življenje te nove bratovščine (...). Videli so se že na planem morju, jadrajoč skozi viharje, v njihove misli so se vpletale čudovite prigode mornarskega življenja ...